

JINOYAT PROTSESSINING SUD BOSQICHIDA ADVOKAT ISHTIROKINI TA'MINLASH MASALALARI

Ermakova Marjona Shavkat qizi

Annotatsiya: Mazkur tezisda jinoyat protsessining sud bosqichida advokat ishtirokini ta'minlash masalalari yoritilgan. Unda advokatning himoya faoliyati, uning sud majlislaridagi vakolatlari hamda sudlov jarayonida himoya huquqini kafolatlash mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, advokat ishtirokini cheklovchi amaliy muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar keltirilgan. Tadqiqotda milliy qonunchilik va xalqaro huquq normalari qiyosiy o'rganilgan hamda advokatning sud bosqichidagi roli huquqiy davlat prinsiplari nuqtayi nazaridan baholangan.

Kalit so'zlar: advokat, jinoyat protsessi, sud bosqichi, himoya huquqi, himoyachi, sudlov, qonunchilik, kafolatlar, himoya faoliyati, jinoyat-protsessual kodeks.

Hozirgi davrda sud ishi yuritish jarayonida advokatning faol ishtirokini ta'minlash masalasi O'zbekiston Respublikasining huquqiy davlat sifatida shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, voyaga yetmaganlar ishtirokidagi jinoyat ishlarini ko'rib chiqishda advokatning malakali himoyasi inson huquqlarini kafolatlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Advokatning sud bosqichidagi ishtiroki nafaqat adolatli sudlovni ta'minlaydi, balki ayblov va himoya tomonlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash orqali sudning obyektiv qaror qabul qilishiga xizmat qiladi.

Advokat birinchi instansiya sudida qatnashishi muhim sanaladi, chunki agar u sud majlisida ishtirok etmasa va uni o'rnini bosadigan boshqa himoyachi tayinlanmagan bo'lsa, sud muhokamani boshqa kunga qoldiradi. Himoyachini almashtirishga ehtiyoj tug'ilganda esa, sud sudlanuvchiga yangi advokat tanlash huquqini taqdim etadi. Agar sudlanuvchi ma'lum sabablarga ko'ra bunday huquqdan foydalana olmasa, sud ajrimiga asosan, hududiy Advokatlar palatasi tomonidan belgilangan advokatlik tashkiloti orqali himoyachi tayinlanadi.

Yangi tayinlangan advokat ish materiallari bilan tanishib chiqish va sud jarayoniga tayyorgarlik ko'rish uchun qonuniy ravishda vaqt so'rash huquqiga ega bo'ladi. Bu kabi iltimoslar sud tomonidan odatda qanoatlantiriladi. Amaldagi qoidalarga ko'ra, himoyachining almashtirilishi sudda avval amalga oshirilgan protsessual harakatlarni qaytadan o'tkazishni talab etmaydi. Shu bilan birga, yangi tayinlangan himoyachi ehtiyojga ko'ra guvohlar, jabrlanuvchilar yoki ekspertlarni yana so'roq qilish, shuningdek, ayrim tergov harakatlarini qayta amalga oshirish yuzasidan tegishli so'rov bilan murojaat qilish vakolatiga ega bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 547-moddasiga muvofiq, voyaga yetmagan ayblanuvchining sud jarayonida advokat ishtirok etishi shart bo'lib, bu himoya huquqining ajralmas qismi hisoblanadi [2, 212-bet].

Advokatning sud jarayonidagi vakolatlari keng doirada ifodalangan bo'lib, u sud majlislarida dalillarni taqdim etish, ularni tahlil qilish, guvohlarni so'roq qilish, ekspert xulosalariga e'tiroz bildirish va sudga iltimosnomalar kiritish huquqlariga ega. Shu bilan birga, advokat sudda himoya nutqi bilan chiqadi, unda ayblovning asossizligini fosh etuvchi dalillarni keltiradi, yengillashtiruvchi holatlarni asoslaydi hamda mijozining qonuniy manfaatlarini himoya qiladi. Bu jarayon sud muhokamasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, sudning yakuniy qaroriga bevosita ta'sir ko'rsatadi [5, 45-bet]. Shuningdek, advokat sud qarori qonuniy kuchga kirgach ham o'z vakolatlarini davom ettirib, zarur hollarda apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida shikoyat kiritish huquqiga ega.

Amaliyotda esa advokat ishtirokini to'liq ta'minlashda ayrim muammolar mavjud. Ba'zan advokatlarga jinoyat ishining barcha materiallari bilan tanishish imkoniyati cheklanishi, ayrim iltimosnomalar qanoatlantirilmasligi yoki himoya nutqini so'zlash uchun vaqtning yetarli ajratilmasligi holatlari uchraydi. Bunday holatlar esa himoya huquqining to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qiladi. Shuningdek, ba'zi hollarda sudlarning advokatga nisbatan formal yondashuvi yoki advokat fikrining yetarli baholanmasligi ham adolatli sudlov tamoyillariga zid holatni yuzaga keltiradi [6, 53-bet]. Shu sababli, amaldagi qonunchilikda advokatning suddagi maqomini yanada mustahkamlovchi, uning protsessual mustaqilligini kafolatlovchi normalarni joriy etish zarur.

Advokatning sud jarayonidagi faol ishtiroki, ayniqsa, sud tergov bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. U ayblanuvchining so'roq jarayonida faol qatnashib, noqonuniy dalillarni chiqarib tashlashni so'rashi, suddan yangi ekspertiza tayinlashni talab qilishi yoki qo'shimcha guvohlarni chaqirtirishi mumkin. Bu orqali advokat ishning holatini to'liq o'rganish va haqiqatni aniqlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u sud muhokamasi yakunida o'z himoya nutqini so'zlab, jinoyatning sabablari, oqibatlari va sudlanuvchining shaxsiga oid yengillashtiruvchi jihatlarni asoslaydi [7, 65-bet]. Xalqaro huquqiy tajriba ham advokat ishtirokini adolatli sudlovning ajralmas qismi sifatida e'tirof etadi. Masalan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro paktida har bir shaxs sudda o'zini himoya qilish yoki advokat yordami bilan himoya qilinish huquqiga egaligi mustahkamlab qo'yilgan [3, 14-bet]. Shuningdek, advokatlar malakasini oshirish, ularni voyaga yetmaganlar bilan ishlash bo'yicha maxsus tayyorlash dasturlarini joriy etish ham dolzarb masalalardan biridir. Chunki bunday ishlar faqat yuridik bilim emas, balki psixologik tayyorgarlikni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, advokatlarning ixtisoslashgan

tayyorlov tizimini yaratish va ularni xalqaro tajriba asosida malaka oshirishga yo'naltirish sud islohotlarining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lishi kerak [4, 73-bet].

Xulosa qilib aytganda, jinoyat protsessining sud bosqichida advokat ishtirokini ta'minlash huquqiy davlatning poydevor tamoyillaridan biri hisoblanadi. Advokatning suddagi faol ishtiroki sud qarorlarining qonuniyligi va adolatliligini kafolatlaydi, inson huquqlarini himoya qilishda beqiyos rol o'ynaydi. Shu bois, advokat ishtirokini ta'minlash mexanizmlarini yanada kuchaytirish, ularning mustaqilligini qonuniy kafolatlar bilan mustahkamlash va xalqaro tajriba asosida advokatura institutini rivojlantirish zarur. Bu esa O'zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini yanada demokratlashtirish va adolat tamoyillarini amalda ro'yobga chiqarishning muhim kafolati bo'lib xizmat qiladi [1, 80-bet].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: Adolat, 2023. – 80-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi. – T.: Adolat, 2023. – 212-bet.
3. BMT. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro pakt. – Nyu-York, 1966. – 14-bet.
4. O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasi. Malaka oshirish va ixtisoslashuv dasturi loyihasi. – T.: 2023. – 73-bet.
5. Meliqo'ziyev, B. Advokatning jinoyat protsessidagi roli. – T.: TDYU nashriyoti, 2022. – 45-bet.
6. Xidirov, S. Sud himoyasida advokatning protsessual vakolatlari. – “Huquq va adolat” jurnali, 2023-yil, №4. – 53-bet.
7. Karimov, A. Sud tergov bosqichida himoyaning roli. – T.: Adolat, 2021. – 65-bet.